

PEDAGOG KADRLAR KASBIY-METODIK KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

To‘xtasinov Muhammadjon G‘ulomjon o‘g‘li – Namangan viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar va tillarni o‘qitish metodikasi kafedrası mudiri

e-mail: muhammadjon_toht@mail.ru;

tel: 95-000-63-66

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagog kadrlarning kasbiy-metodik kompetentligini shakllantirish va uzluksiz ta’limning pedagog faoliyati hamda rivojlanishidagi ahamiyati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: kasbiy rivojlanish, kasbiy malaka, o‘qituvchi shaxsining kasbiy rivojlanishi, uzluksiz ta’lim, kasbiy kompetensiya

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

Тухтасинов Мухаммаджон Гуломжон угли

Заведующий кафедрой методики преподавания языков и социально-экономических наук национального центра обучения учителей новым методикам Наманганской области

Аннотация. В данной статье речь пойдет о формировании профессионально-методической компетентности педагогических кадров и значении непрерывного образования в деятельности и развитии педагога.

Ключевые слова: профессиональное развитие, профессиональная компетентность, профессиональное развитие личности педагога, непрерывное образование, профессиональная компетентность

ISSUES OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND METHODOLOGICAL COMPETENCE OF TEACHING STAFF

Tukhtasinov Muhammadjon Gulomjon ogli,

Head of the Department of socio-economic sciences and methods of teaching

languages of the National Center for teaching new methodologies of Educators of
Namangan region

Annotation. *This article will focus on the formation of professional and methodological competence of teaching staff and the importance of continuing education in the activities and development of a teacher.*

Keywords: *professional development, professional competence, professional development of the teacher's personality, continuing education, professional competence*

Kirish. Zamonaviy jamiyatda inson faoliyatining eng keng sohalaridan biri – bu ta'lim hisoblanadi. Oxirgi yillarda ta'limning ijtimoiy roli ortib, dunyoning aksariyat davlatlarida ta'limning barcha turlariga bo'lgan munosabat o'zgardi. Ta'lim ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotning bosh, yetakchi omili sifatida qaralmoqda. Bunday e'tiborning sababi zamonaviy jamiyatning eng muhim qadriyati va asosiy kapitali – bu yangi bilimlarni izlash, egallash va nostandart qarorlar qabul qilishga qodir bo'lgan inson hisoblanadi. Shunday ekan, hozirgi davrda ta'lim shaxs va jamiyatni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Adabiyotlar tahlili. “Kasbiy rivojlanish” tushunchasini nazariy va uslubiy tahlil qilish “rivojlanish” atamasini ko'rib chiqishni talab qiladi. Ensiklopedik lug'atlarda “Rivojlanish muntazam, yo'naltirilgan o'zgarish, buning natijasida ob'ektning yangi sifat holati – uning tarkibi yoki tuzilishi paydo bo'ladi, – deb qayd etilgan[2].

Umuman olganda, rivojlanish pedagogikada o'zgarish sifatida tushuniladi, bu oddiydan murakkabga, pastdan yuqoriga o'tish, shuningdek, “miqdoriy o'zgarishlarning bosqichma-bosqich to'planishi sifat o'zgarishlarining boshlanishiga olib keladigan jarayondir.

Ilmiy adabiyotlarda “kasb” atamasi kasbiy faoliyatning tashqi va ichki yo'nalishiga qarab talqin qilinadi. Shunday qilib, ba'zi mualliflarning ta'kidlashicha, kasb – bu tizim professional turlari, jamiyatning muayyan mahsulot yoki natijaga bo'lgan ehtiyojini qondirishni ta'minlay oladigan kasbiy faoliyatning shakllari, vazifalari, kasbiy xususiyatlari. Boshqa tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, kasb – bu odamning maxsus tayyorgarligini, uning jismoniy va ma'naviy

kuchlarini qo'llashni talab qiladigan va unga tirikchilik manbalarini olish imkoniyatini beradigan, shuningdek, odamlarga umumiy kasbiy ong va tur bilan birlashishga imkon beradigan kasb, faollik va boshqalar.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada umumiy o'rta ta'lim pedagog kadrlari kasbiy-metodik kompetentligini shakllantirish va uzluksiz ta'limning pedagog faoliyati hamda rivojlanishidagi ahamiyati tahliliy yoritib beriladi. Shuningdek, pedagog kadrlarning kasbiy-metodik kompetensiyalari va ular faoliyatida uzluksiz ta'lim olish zarurati va imkoniyatlari o'rganildi.

Tahlillar va natijalar. Shunday qilib, kasb – bu o'z maqsadiga ega bo'lgan, o'ziga xos vositalarga, me'yorlarga, o'z mahsulotiga ega bo'lgan, ijtimoiy funktsiya bilan belgilanadigan va motivlar, shaxsiyat xususiyatlari va shaxsiyat xususiyatlari bilan shartlangan faoliyat shakli.

To'g'ridan-to'g'ri “kasbiy rivojlanish” konsepsiyasini tahliliga qaytsak, shuni ta'kidlash kerakki, uning qo'llanilishi menejment va xodimlarni boshqarish bo'yicha adabiyotlarda tez-tez ishlatiladi. Shu nuqtai nazardan, ushbu konsepsiyaning talqini kasbiy rivojlanishni shaxsni shakllantirish jarayoni sifatida tahlil qilishga, xodimlarning yangi bilim va ko'nikmalarni egallashiga, xodimlarning sifat xususiyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Xodimni kompaniyaning rivojlanishi sharoitida yuzaga keladigan yangi ishlab chiqarish vazifalarini bajarishga tayyorlash uchun aloqalarga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojlar, nizolarni boshqarish va boshqalar, badiiy, tahliliy va boshqa qobiliyatlar, motivatsiya, shaxsiy xususiyatlar (xarakter, iroda, qobiliyat), uning taktik va strategik rejalari va maqsadlarini amalga oshirish.

Ta'kidlash joizki, menejmentda malakani oshirish maqsadli tizimli jarayon bo'lib, butun kasbiy hayoti davomida xodimlarning malakasini oshirishga qaratilgan tadbirlar majmuasidir.

Umuman olganda, “kasbiy rivojlanish” konsepsiyasini ta'riflashga berilgan yondashuvlarni umumlashtirib, buni insonning ichki dunyosining faol o'zgarishi, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning shakllanishi va rivojlanishi jarayoni deb tushunish kerak.

Tizimli va tadqiqotga asoslangan yondashuv doirasida o'qituvchining kasbiy

ishi nafaqat pedagogik, balki boshqaruv, loyiha, tadqiqot, uslubiy faoliyatdir. Bu mualliflarning tadqiqotlarida o'qituvchining kasbiy rivojlanishining xarakteristikasi "kasbiy malaka" kabi tushunchalarni hisobga olish orqali amalga oshiriladi, bu esa tashkiliy va faollik kompetensiyasi, ya'ni o'z faoliyatini bajarish va malakasini oshirish qobiliyatidir.

Faoliyat yondashuvi vakillari kasbiy faoliyatni o'qituvchining kasbiy rivojlanishining hal qiluvchi sharti, vositasi, asosi, u pedagogik faoliyat va o'zini o'zi amalga oshirishning eng yuqori cho'qqisiga chiqishi uchun qaraydi. Shu bilan birga, professional pedagogik faoliyatning samaradorligi va samaradorligining muhim sharti uni amalga oshirishning ijodiy darajasi ekanligi ta'kidlanadi.

Kasbiy rivojlanishga asoslangan kompleks doirasida bunday komponentlar o'z-o'zini namoyon qilish, protsessual-texnologik, individual-shaxsiy deb hisoblanadi. Bu yo'nalishdagi ishlar o'qituvchining kasbiy rivojlanishining asosi sifatida o'z-o'zini anglashni o'rganishga qaratilgan.

Kasbiy rivojlanish konsepsiyasini ko'rib chiqishning aksiologik jihatida ushbu konsepsiya mazmunining semantik, qiymatli asosiga, o'qituvchining kasbiy rivojlanishidagi shaxsiy, universal, professional va qadriyatli yo'nalishlarning o'rniga qaratilgan. Xususan, S.I. Maslov va T.A. Maslov pedagogik faoliyatning gumanistik qadriyatlari (talaba, bolalik, individuallik va individuallikning o'ziga xosligi, o'qituvchining rivojlanishi va o'zini anglashi); kasbiy va axloqiy qadriyatlari (mehribonlik, rahm-shafqat, tinchlik, samimiylik, sadoqat, kasbiy burch, erkinlik, iymon, ishonch, adolat, vatanparvarlik, sadoqat, professional sharaf va qadr-qimmat); ijodiy o'zini o'zi anglashning ahamiyati (professionalni takomillashtirish, ijodkorlik, o'qitiladigan mavzu, o'qituvchining doimiy o'zini takomillashtirish); intellektual qadriyatlari (haqiqat, professional bilim, ijodkorlik, bilim, ma'lumotga erkin kirish); ijtimoiy qadriyatlari (professional va pedagogik muloqot, professional, kollegiallik, urf-odatlar, oila, bolalarga bo'lgan muhabbat); estetik qadriyatlar (go'zallik, uyg'unlik)ni ta'kidlaydi [3].

O'qituvchi shaxsining kasbiy rivojlanishi – pedagogik faoliyatning yaxlit tuzilishi va xususiyatlarini ifodalovchi kasbiy ahamiyatli fazilatlar majmuasini shakllantirish jarayoni.

Shunday qilib, yuqoridagi usullarning barchasida kasbiy rivojlanish, u yoki

bu tarzda, kasb tanlashga, o'qituvchining kasbiy moslashuvi va kasbiy o'sishiga ta'sir etuvchi shaxsiy xususiyatlarning rivojlanishini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi. Pedagogik faoliyat – boshqacha qilib aytganda, kasbiy rivojlanishni o'qituvchining shaxsiyati, uning professional muhim bilimlari, ko'nikmalari, qobiliyatlari va sifatlarini tahlil qilishni nazarda tutadigan shaxsiy fazilatlar, kasbiy xususiyatlarning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq holda ko'rib chiqish kerak.

Jahon iqtisodiyotida globallashtirish va keskin raqobatchilik kuchayib borayotgan sharoitda insonning oldingi davrdagi butun hayot uchun ta'lim olish emas, balki butun hayoti davomida uzluksiz ta'lim olish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Ba'zi bir manbalarga ko'ra, ta'limning uzluksizligi to'g'risidagi ilk g'oyalarni ba'zi bir G'arb tadqiqotchilari xatto Suqrot, Aflotun, Aristotel va Senekaning insonning doimiy ravishda ma'naviy takomillashuvi haqidagi diniy-falsafiy tasavvurlarida va ilmiy asarlaridan hamda bunga o'xshash g'oyalarni muqaddas Islom dinimizda ham uchratishimiz mumkin. Uzluksiz ta'lim g'oyasining paydo bo'lishi o'z navbatida, bir tomondan pedagogik konsepsiya sifatida, boshqa tomondan esa, amaliyotning natijasida paydo bo'lgan. Umuman, bugungi kun tushunchasidagi kattalar ta'limi rivojlanishi XIX asrdagi sanoat inqilobi natijasida fan, texnika, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlardagi o'zgarishlar oqibati bilan bog'liq.

“Uzluksiz ta'lim” konsepsiyasi birinchi marta YuNESKOning 1965-yildagi forumida taniqli nazariyotchi P.Langrand tomonidan o'rta tashlanib sezilarli darajada nazariy va amaliy rezonansga sabab bo'ldi va natijada o'tgan asrning 60-yillari oxiriga kelib mazkur ibora ilmiy tahlilning maxsus predmetiga aylandi. Uzluksiz ta'limni xalqaro darajada o'rganishning ustuvorliklari o'z ichiga ta'lim tizimining uzluksizligini ta'minlovchi uzluksiz kasbiy ta'lim, qo'shimcha ta'lim, kattalar ta'limi, aholining himoya qilinmagan qatlami ta'limini va iqtisodiy modellarni qamraydi.

Uzluksiz ta'lim tizimining rivojlanishi, uning o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy jihatdan tadqiq etishga sezilarli darajada hissa qo'shgan MDH olimlaridan S.G.Vershlovskiy, N.V.Vasilenko, SM. Vishnyakova, V.I.Ilina, O.M. Nikandrov,

V.I. Podobeda va boshqalarning nomlarini keltirib o'tish mumkin[4].

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda uzluksiz ta'lim borasida bir-biridan farqlanuvchi bir necha nuqtai nazarlarni uchratish mumkin. Ulardan eng ko'p uchraydiganlari: "uzluksiz ta'lim – butun hayot davomida egallaydigan ta'lim", "uzluksiz ta'lim – kattalar uchun ta'lim", "uzluksiz ta'lim – bu uzluksiz kasbiy ta'lim" kabi iboralar qo'llanilsa, jahon pedagogikasida uzluksiz ta'lim bir nechta atamalar bilan izohlanib ular ichida "davom etuvchi ta'lim", "hayot davomida o'qish", "doimiy o'qish" iborolari keng qo'llaniladi.

O'tkazilgan tahlillarga ko'ra, davlat uchun uzluksiz ta'lim har bir shaxsning kasbiy va umumiy rivojlanishi uchun maqbul shart-sharoitlarni ta'minlash borasidagi ijtimoiy siyosatning yetakchi sohasi hisoblansa, jamiyat uchun esa, uzluksiz ta'lim ijtimoiy ishlab chiqarishni rivojlantirishning muhim sharti, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonini tezlashtiruvchi hamda uning kasbiy va madaniy salohiyatini oshirib boruvchi mexanizm hisoblanadi. Jahon hamjamiyati uchun uzluksiz ta'lim xalqaro hamkorlik asosida milliy madaniyatlarni va umuminsoniy qadriyatlarni saqlash, rivojlantirish va o'zaro boyitish usuli hisoblanadi.

Umuman olganda, uzluksiz ta'lim shaxs va jamiyatning mos ehtiyojlari davlat va jamiyat institutlari va tashkiliy ta'minlovchi tizim orqali shaxsning butun hayoti davomidagi ta'lim salohiyatining o'sish jarayoni bilan kechadi.

Uzluksiz ta'lim ijodkor, ijtimoiy faol, kreativ, ma'naviy boy shaxsni shakllantiruvchi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda oldinda borishlik uchun zarur sharoitlar yaratadi. Ta'limning turlariga o'z navbatida maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar, oliy, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim, kadrlar qayta tayyorlash va malakasini oshirish va maktabdan tashqari ta'limni kiritish mumkin.

O'tgan yillarda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida respublikamizda mustahkam huquqiy, tashkiliy, moddiy-texnik baza yaratildi, bu intellektual salohiyati yuqori va barkamol yosh avlodni o'qitish va tarbiyalashning mazmunini yangilashga ko'maklashdi. Mustaqillik yillarida respublikamizda ta'lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlari darajasiga ko'tarildi.

Tahlillarning ko'rsatishicha, oxirgi yillarda o'qituvchilar, pedagoglar va tarbiyachilarning kattagina qismi yaxshi tayyorgarlik ko'rmaganligi, ularning bilim va kasb saviyasi pastligi jiddiy muammo bo'lib qolmoqda, malakali pedagog kadrlar yetishmasligi sezilmoqda. Ta'lim-tarbiya va o'quv jarayonlarining tarkibini, bosqichlarini bir-biri bilan uzviy bog'lash, ya'ni uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimini tashkil qilish muammolari hal qilingan emas. Mutaxassislar tayyorlash, ta'lim-tarbiya tizimi jamiyatda bo'layotgan islohotlar, yangilanish jarayonlari talablari bilan yetarli darajada bog'lanmagan.

Pedagogning kasbiy kompetensiyasi bu:

- ✓ kasbga doir bilimlarga ega bo'lishi;
- ✓ o'z ustida muntazam ishlashi;
- ✓ o'quvchilarda motivatsiyani shakllantira olishi;
- ✓ xorijiy tillardan birini bilishi;
- ✓ ta'lim muhitiga yangilik kiritishi;
- ✓ axborot-kommunikasiya texnologiyalarni bilishi;
- ✓ ta'lim jarayonini rejalashtirish, baholash, qayta aloqani o'rnatish va b.

Kasbiy kompetensiyani shakllanish bosqichlari:

- o'z-o'zini tahlil qilish va zarur narsalarni anglash;
- o'zini rivojlantirishni rejalashtirish maqsad, vazifa belgilash;
- o'zini namoyon etish va kamchiliklarini tuzatish va b.

Aholi turli toifalarini "Hayot davomida ta'lim olish" prinsipi bo'yicha kasbga tayyorlash tizimining yetarli rivojlanmaganligi aksariyat katta yoshli aholi, shuningdek, ishsiz yoshlar va nogiron shaxslarning mehnat bozorida keraksiz bo'lib qolishiga olib kelmoqda[1].

Xulosalar. Hozirgi davrda har bir mamlakat raqobatbardoshligi avvalo, uning ta'lim va fan darajasiga bog'liq. Iqtisodiyot va jamiyat rivojlanishining zamonaviy holati inson faoliyatining kasbiy va kasbiy tayyorgarlik sifati darajasiga har qachongidan ham ko'proq talablar qo'ymoqda.

Zamonaviy xodimning ma'lum bir ish faoliyatiga moslik darajasini baholash borasidagi talablar doimiy ravishda o'zgarib va kuchayib bormoqda. Bunda "Kasbiy kompetentlik" sifatida uning nafaqat kasbiy bilimlari, malaka va ko'nikmalari, balki mantiqiy fikrlashi, tashabbuskorligi, uddaburonligi, guruhda

ishlash va hamkorlik qilishga bo'lgan qobiliyati, ma'lumotlilik va boshqa sifatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5313-sonli Farmoni. 2018-yil 25-yanvar.
2. Falsafiy ensiklopedik lug'at. – M., 1997-2003. – B. 143.
3. Fandagi yangiliklar, fanni o'qitishning dolzarb masalalari. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari tarix fani o'qituvchilari malaka toifalari uchun amaliy mashg'ulot ishlanmasi. – Namangan VPYMO'MM, 2023. – B. 33.
4. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimining isloh qilinishi. Barcha malaka toifalari uchun o'quv-uslubiy majmua. Tuzuvchi: S.Berdiyev. – T.: A.Avloniy nomidagi XTTRMXQTMOI, 2018. – B.41.